

ENTOMOLOGISKA ANTECKNINGAR FRÅN NORRA ROSLAGEN

AF

CHRISTOPHER AURIVILLIUS.

I.

Sommaren 1886 hade jag tillfälle att under större delen af juni och juli månader vistas i Valmar i norra Roslagen. Valmar är en by i Väddö socken och belägen vid inloppet till den djupa Edebo-viken. Den omgivande trakten är föga odlad, men af mycket omväxlande natur och med en rik växtlighet, som består af nästan alla de träd och buskar, som förekomma i Upland. Rikedom och omväxlingen inom växtverlden hade såsom vanligt äfven gifvit sig ett uttryck inom insektverlden, i det att densamma befanns vida rikare och intressantare än jag i den trakten väntat att finna den. Jag skall här nedan redogöra för sådana fynd och iakttagelser, som kunna vara af något särskildt intresse för tidskriftens läsare, utan att belasta utrymmet med en förteckning öfver alla anträffade former.

På stränderna af fastlandet och skären förekom i stor mängd den märkvärdiga haftornsbusken, *Hippophaë rhamnoides*, som i denna trakt är ymnigare än måhända någon annorstädes vid Bottenhafvets svenska kust. Som bekant förekommer haftornen numera i Sverige endast vid Bottniska viken från Furusund i söder ända upp till Vesterbotten, ehuru endast sparsamt och mera lokalt norr om Gestriklands kust. Detta förklarar, att ännu ingen entomolog i vårt land undersökt, hvilka insekter som hos oss lefva på haftornen. I det öfriga Europa finnes haftornen här och där vid Tysklands, Hollands, Belgiens, Frankrikes och

Britanniens kuster samt i Alperna och närliggande bergstrakter; likaså förekommer den i Norge från trakten af Bergen till Nordlanden samt på Åland och vid Österbottens kust. Buskens utbredningsområden äro således numera vidt åtskilda och utan sammanband med hvarandra, men hafva förvisso en gång varit förenade, ty busken har fordom haft en vida större utbredning, hvilket bland annat framgår däraf, att dess blad af professor NATHORST anträffats i kalktuff från Jämtland. Det syntes mig därför af största vigt, att så noggrant som möjligt utröna, hvilka insekter hos oss lefva på *Hippophaë* för att sedan jämföra resultatet med de fynd, som gjorts i andra länder. Af det följande skall framgå, att busken äfven hos oss hyser rätt många egendomliga arter, som hittills naturligtvis ej varit kända såsom svenska.

I. Lepidoptera.

1. *Parnassius Apollo* L. Honan till denna efter våra kuster allmänna art har den egendomliga vanan att under hvilat utbreda vingarne, i synnerhet de bakre, i nästan vågrät ställning samt lyfta upp bakbenen och rätt hastigt gnida dessas skenben emot de starkt upphöjda ribborna på bakvingarne. Härpå beror att ribborna på bakvingarnes undre sida nästan alltid hos fångade honor äro blanknötta och utan fjäll. Genom gnidningen åstadkommes ett rätt tydligt raspande ljud, som jag flere gånger var i tillfälle att iakttaga. Hvilken betydelse detta ljud kan hafva i insektens lif, har jag ej kunnat afgöra. Vid granskning af literaturen har jag blott funnit en enda uppgift om, att denna vana förr blifvit observerad, nämligen af engelsmannen EATON,* som iakttog den samma i Schweiz. Troligen finnes dock saken omtalad äfven hos en eller annan äldre författare, men om detta också är förhållandet, så förtjänar den dock ånyo framhållas, enär särskildt i vårt land, där arten flerstädes är ovanligt allmän, någon kunde blifva i tillfälle att utröna ljudets betydelse.

Helt nyligen har den engelske lepidopterologen ELWES i en monographisk bearbetning** af släktet *Parnassius* framhållit den

* A. E. EATON, Stridulation of the female of *Parnassius Apollo*, i: Entomol. Monthly Magazin Vol. 19. 1882 p. 89.

** H. J. ELWES, On butterflies of the genus *Parnassius*, i: Proc. Zool. Society of London f. 1886 p. 6—52. Tab. 1—4.

stora betydelse, som honans pergamentartade analbihang har såsom artkaraktär, samt äfven redogjort för sina iakttagelser angående bihangets uppkomst och bildning. Han och hans medhjälpare A. THOMSON funno, att honans säck bildades under parningen, som räckte $3\frac{1}{2}$ — $6\frac{1}{2}$ timmar, och att materialet till den samma sannolikt härledde sig från hanen. Om könen åtskildes efter blott 10 minuter visade sig ingen säck, men hade copulationen varat längre tid var säcken utbildad.

Vid Valmar tog jag den $14/7$ i det fria ett par i copula och hemförde dem för att göra liknande iakttagelser. Något spår af analbihang hos honan kunde vid djurens infångande ej upptäckas, och ej heller visade det sig sedermera under den 15 juli, då jag allt emellanåt undersökte honan; men då jag på morgonen den $16/7$ fann dem åtskilda, var honan utrustad med ett fullt färdigt analbihang. Dessvärre var jag ej i tillfälle att iakttaga dem i det ögonblick, de åtskildes, och detta synes icke heller någon annan hafva gjort, men efter all sannolikhet måste saken förhålla sig så, att analsäcken kort före eller just då de skiljas bildas af någon afsöndring från hanen; ty om den bildades så småningom under hela parningen, borde jag hafva sett något anlag till den redan förut. Egendomligt är att det af mig instängda paret förblef i copula så ovanligt länge. Männe detta berodde därpå, att de förvarades i en mörk ask?

2. *Melitæa matura* L. Till min öfverraskning påträffade jag i juni flera exemplar af denna art flygande i en bergsbacke beväxt med ek-, asp- och askbuskar. Längre fram på sommaren hittade jag två särskilda gånger små högar af runda bruna ägg på askblad. De ur dessa framkläckta larverna lefde öfver andra hudömsningen, men dogo under vintern; dock blefvo de tillräckligt stora för att tydligen visa sig tillhöra denna art. Äfven i Tyskland har man funnit, att fjärilen helst lägger sina ägg på ask, men att larverna på hösten gå ned till marken och följande vår hålla till godo med en del lägre växter.

Äggen äro ljusbruna eller rödbruna, mot spetsen grundt reflate och öfver allt beströdda med små runda punkter.

Larven är såsom nykläckt ljusbrun och saknar i första stadiet alla spår af tornar, hvaremot kroppen är beströdd med små svarta vårtor, som hvardera bära ett enkelt hår. På de flesta

segmenten finnas 3 vårtor på hvardera sidan samt 2 på ömse sidor om rygglinien. Redan efter första hudömsningen framträda de håriga tornarne fullt utbildade och blifva efter andra hudömsningen ännu större och längre.

3. *Zygæna Scabiosæ* SCHEVEN. För så vidt jag känner, har denna art ej sedan DALMANS tid anträffats i mellersta Sverige. Vid Valmar fann jag den ej sällsynt i samma skogsbacke, som hyste *Melitæa maturna*. Den framkom tidigare än *Z. filipendulæ* och *loniceræ* och höll sig på små öppna ställen bland buskarne, men träffades ej på de närliggande ängarne.

† 4. *Notodonta torva* HB. Framvingar svartgrå (eller gulgrå) med tvärlinierna svarta, vitkantade och mycket tydliga; diskfläcken gråhvit, med aflång svart kärna; bakkantens tand svart; bakvingar gråhvita med inkant och analhorn svartaktiga, under med tydlig svart diskfläck. Längd m. vingsp. omkring 40 m.m
Synon. 1786 *Bombyx Tritophus** ESPER Europ. Schmett. Bd. 3

			p. 299 t. 60 f. 1, 2.
	»	»	1790 BORKHAUSEN Naturg. eur. Schmett. Bd. 3 p. 421 imago. (non larva).
	»	»	1800—4 HÜBNER Samml. eur. Schmett. Bomb. t. 7 f. 29.
1790	»	<i>dodonæa</i>	BORKHAUSEN Naturg. eur. Schmett. Bd. 3 p. 402 n. 149.
	»	»	1791 BORKHAUSEN SCRIBA'S Beiträge 2. p. 77 t. 7 f. 6, 7.
1805	»	<i>torva</i>	HÜBNER Samml. eur. Schmett. Text. p. 102 n. 19.
	<i>Notodonta</i>	»	1810 OCHSENHEIMER Schmett. Europ. Bd. 3 p. 51 n. 3.
	»	»	1822 GODART Hist. nat. Lepid. 4 p. 185 t. 17 f. 5,

† De med detta tecken märkta arter äro nya för Sverige,

* Enligt prioritetlagen borde efter min tanke denna art kallas *tritophus* ESP. och *tritophus* FABR., som först 1787 beskrifves på ett högst tvetydigt sätt, erhålla namnet *phoebe*, hvarunder den beskrifves och rätt bra afbildas af SIEBERT 1790. Obs.! Alla svenska exemplar jag sett af *tritophus* (*phoebe*) afvika genom sin ovanligt ljusa färg betydligt från den tyska formen och torde utgöra en för oss egendomlig lokal-race.

- Notodonta torva* 1830. FREYER Beiträge z. Gesch. v. Schmett.
Bd. 3 p. 113 t. 128.
- » » 1847. HERRICH-SCHÆFFER Schmett. Europ. Bd.
2 p. 124.
- » » 1859. HEINEMANN Schmett. Deutschl. Bd. 1 p.
225 n. 93.

Af denna för vår fauna nya art anträffade jag i början af juli en redan nästan fullvuxen larv på en liten aspbuske. Larven påminste mycket om larven till *N. Ziczac*, men hade en helt annan färg. Dessutom föreföll det mig besynnerligt, att larven till *ziczac* den tiden på året kunde vara så stor. I mars 1887 framkom emellertid fjärilen och skingrade mina tvifvel. Öfver allt i Europa, där denna art finnes, förekommer den sparsamt eller är mycket sällsynt. Den synes inskränkt till mellersta och norra Europa och är hittills funnen i Frankrike, Belgien, Tyskland, Schweiz, mellersta Ryssland, östra Finland samt 1886 äfvenledes upptäckt i England.* Hittills är den ej anmärkt hvarken i Danmark eller i Norge. Den af mig utkläckta, men dessvärre af en tillfällighet illa skadade hanen saknar nästan alldeles den gulaktiga anstrykning, som tillkommer alla tyska exemplar jag sett. Den är nästan rent svartaktigt grå och afviker således från de tyska på det sätt, som är vanligast för exemplar från nordligare trakter. Tvärlinierna äro däremot mycket tydliga, nästan tydligare än hos tyska honor och vida skarpare än hos tyska hanar, hvilka oftast hafva tydliga tvärbånd.

Uppgifterna angående larverna till *torva* HB. och *tritophus* FABR. (*phoebe*) äro hos äldre författare mycket osäkra och motsägande hvarandra, ja så motsägande, att man vore frestad tro på tillvaron af ännu en art. Enligt de bästa källorna har jag emellertid sammanställt följande uppgifter om larverna till våra 4 arter.

Enligt HÜBNER** och FREYER*** hafva larverna till *N. ziczac* och *N. torva* blott två stora och nästan raka ryggpucklar

* BARRETT *Notodonta torva* HB., in Great Britain. — Entomolog., Monthly Magazine Vol. 23, 1887. p. 276—277.

** Gesch. eur. Schmett. Bombyces 1. Sphingoides C. f. fig. c.

*** Beiträge 3. t. 128.

å 5:te och 6:te kroppsringarne. Detta stämmer med den larv jag fann vid Valmar, som dessutom, så vidt jag minnes, till färgen mest liknade HÜBNER'S till bottenfärgen grönaktiga figur, hvaremot FREYER'S larv har en helt annan färg. Färgen torde således vexla hos båda arternas larver, och det är mig för närvarande omöjligt att angifva någon säker skilnad mellan dem.

Larven till *N. tritophus* FABR. (*phoebe* SIEB.) har däremot enligt HÜBNER'S* och BUCKLER'S** öfverensstämmande figurer 3 stycken stora, *bakåtböjda* pucklar å 5—7 kroppsringen samt påminner till färgen mycket om *Zizac*'s larv. Den af VIEWEG*** afbildade och af flere författare (bland andra äfven WALLENGREN) såsom larven till *tritophus* FABR. beskrifna formen synes mig omöjligen kunna tillhöra *tritophus* FABR., utan stämmer i alla hänseenden bäst med larven till *N. dromedarius*. HÜBNER† afbildar äfven en annan *tritophus*-larv, som är enfärgadt blågrön med en rak puckel på vardera af 4—6(!) kroppsringarne. Denna larv stämmer med FABRICII beskrifning, men är olik alla andra kända Notodonta-larver och möjligen gjord efter en larv, som var nära att förpuppas, eller också oriktig.

Larven till *N. dromedarius* är slutligen mycket lätt känd på sina 4 pucklar å 4—7 kroppsringen samt det mörka, vanligen rödbruna band, som går mellan hufvudet och första puckeln.

5. *Mamestra pisi* L. Ägg och larver af denna art anträffades i mängd på Hippophaë.

6. *Orthosia lota* CLERK. Äfven denna arts larv förekom rätt allmän, inspunnen mellan bladen på Hippophaë. Redan DE GEER har iakttagit detta samt beskrifvit och afbildat fjäriln i sina Memoirer Bd. 2: 1 sid. 419 t. 7 f. 16. På grund af DE GEER'S iakttagelser erhöi arten af GOEZE 1781 namnet *Noctua Hippophaës*.

7. *Macaria alternaria* HB. Kläckt i flera exemplar ur larver tagna på Hippophaë.

8. *Thriphosa dubitata* L. Ett stort exemplar kläcktes ur en larv, tagen på *Rhamnus cathartica*.

* Gesch. eur. Schmett. Bombyces 1. Sphingoides C. f. fig. a.

** Larvæ of Brit. Butterfl. and Moths Vol. 2. 1886 t. 33 f. 3.

*** Tabell. Verz. Brandenburg. Schmett. t. 1. f. 3.

† Gesch. eur. Schmett. Bombyces 1. Sphingoides C. e. fig. 2.

9. *Depressaria Heracliana* (DE GEER) ZELLER. Ett stort stånd af *Heracleum sibiricum* var öfverspunnet och uppätet af larverna till denna art. Redan DE GEER fann arten i denna trakt af Upland, där han gjorde sina flesta rön.

† 10. *Gelechia hippophaëella* SCHRANK. Ny för Skandinavien. Denna art lever endast på *Hippophaë* och är hittills funnen i England, Tyskland och i Schweiz. Jag fann larven i stor mängd öfver allt på haftornsbuskarne, inspunnen mellan bladen. Utmärkta afbildningar af alla stadierna finnas i STAINTONS *Natural History of the Tineina* Vol. 9 tab. 1 f. 3.

† 11. *Anchinia Daphnella* HB. fig. 81. WOCKE fann denna art på Dovre 1862,* men sedan dess har den ej anträffats i Skandinavien. Vid Valmar träffade jag några larver här och där på *Daphne mezereum*, mellan hvars blad de leva inspunna. Puppen upphänges alldeles som en *Vanessa*-puppa vid analspetsen och ser ut som en dagfjärilspuppa i miniatyr. Den utsökt vackra fjärilen är en af de största Tineider och kläckes efter omkring 14 dagar. Sannolikt förekommer arten, ehuru sparsamt, öfver allt där dess enda näringsväxt, *Daphne mezereum*, finnes.

* Stettiner Ent. Zeitung Bd. 25. 1864. p. 214.